

Տ Ն Տ Ե Ս Ա Կ Ա Ն Հ Ա Ր Ց Ե Ր

Մ Ե Ր Ե Ր Կ Ր Ի Ք Ն Ա Մ Ո Յ Ժ Ե Ր Ը

Անկարելի է երևակայել աւելի մեծ դժբախտութիւն մի երկրի համար, քան այն, երբ ժողովուրդն աղքատ է: Մեր երկիրը այդ դժբախտութեան մէջն է:

Ինքը երկիրը մեծ հարստութիւններ ունի թաղուած իր կրծքում: Նա ընդարձակ զարգացման համար մեծ ընդունակութիւններ ունի: Բայց նրա մէջ ապրող ազգաբնակչութիւնը ներկայումս շատ քիչ է օգտւում այդ հարստութիւններից և յաճախ, շատ յաճախ, նա օրեկան հացի կարօտ է լինում:

Յաւալի դրութիւն: Ունենալ հարաւի բնութիւն, որ կարող է բուսցնել թանկագին արգիւնքներ, ունենալ ալպեան հրաշագեղ արօտներ, որոնք կարող են նպաստել ստեղծելու մեր երկրում չվէյցարական տնտեսութիւն, ունենալ առատ և բազմատեսակ հանքեր, ունենալ արգիւնագործական ձեռնարկութիւնների համար նպաստաւոր պայմաններ և այդ բոլորը ունենալով հանդերձ, վարել թշուառ ու զրկանքներով լի կեանք—այդ, արդարև, մեծ դժբախտութիւն է:

Իսկ երբ մի երկրի ժողովուրդն աղքատ է, այնտեղ շատ դժուար է երազել մտաւոր և հասարակական ընդարձակ առաջադիմութիւն: Աղքատ ժողովուրդն անկարող կը լինի լուրջ և մեծ ծախքեր անել կրթական և հանրային հաստատութիւններ հիմնելու և պահպանելու համար: Նա ժամանակ չի ունենալ հոգեկան աւելի բարձր պահանջների մասին մտածելու և նիւթական միջոցներ չի ունենալ նրան բաւարարութիւն տալու մասին հոգալու: Այգալիսի մի ժողովրդի մէջ լուրջ և ընդարձակ կերպով չեն կարող զարգանալ ոչ դպրոցներ, ոչ թանգարաններ, ոչ թատրոն, ոչ մամուլ և ոչ առհասարակ զրականութիւն:

Դուք կարող էիք գուցէ ենթադրել, որ մեր երկիրը խիտ է բնակեցրած և որ նա արդէն այլևս անկարող է աւելի ազգաբնակչութիւն տեղաւորել իր մէջ: Ոչ, բոլորովին ոչ: Անդրբնակավայր ունի ընդամենը հինգ ու կես միլիօն հոգի բնակիչ: Մի թիւ, որ կազմում է միայն երրորդ և չորրորդ մասը այն ազգա-

կազմել մեծ քանակութեամբ միատեսակ ապրանք, որպէսզի ստեղծէինք մշտական կանոնաւոր պահանջ դործարանների կողմից: Մենք անհմուտ եղանք մեր բաղմատեսակ մրգերի համար ապահով վաճառանոցների բանալու Ռուսաստանի ներքին նահանգներում, որոնք մրգեր են ստանում ուրիշ շրջաններից և յաճախ արտասահմանից: Այդպէս և շատ ուրիշ արդիւնքների վերաբերմամբ: Այն, ինչ որ այժմ արդիւնաբերում ենք, հետեւեալ դրութեան մէջ է: Սաղողի այգու տարածութիւնը Անդրկովկասում հաւասար է.

Թիֆլիսի նահանգում	25,000	դեսեատինի.
Քութայիսի	»	35,000
Երևանի	»	8,500
Գանձակի	»	23,000
Բագուի	»	12,000
Դաղստանի	»	2,600
Կարսի	»	56
Զաքաթալի շրջանի	1,200	

Այդ այգիներից ստացւում է մինչև $9\frac{1}{2}$ միլիօն վեդրօ զինի և մօտ 5 միլիօն փութ խաղող, որոնք մեծ մասամբ սպառւում են Անդրկովկասի սահմաններում: Միայն պտղատու այգիների տարածութիւնը հասնում է 65,000 դեսեատինի:

Բամբակի ցանքների տարածութիւնը միայն Երևանեան նահանգում փոքր ի շատէ մեծ է: Միւս տեղերում նա սկսեց ընդարձակուել միայն վերջին տարիներում: Բամբակի ցանքները բոնում են՝

	Տարածութիւն	դուռ բամբակ	արժողութիւն
Երևանեան ն.	25,000 դեսեատ.	460,000 փութ	3,000,000 ռ.
Գանձակի	10,000 »	170,000 »	1,275,000
Բագուի	» 3,000 »	50,000 »	375,000
Քութայիսի	» 3,000 »	30,000 »	225,000
Թիֆլիսի	» 400 »	4,000 »	3,000
Ընդամենը	41,400	714,000	4,878,000

Մեր երկիրը կարող է բուսցնել այդ արդիւնքները աւելի մեծ քանակութեամբ ու աւելի լաւ յատկութեան և այդպիսով տալ մեր երկրի ազգաբնակչութեան աւելի մեծ եկամուտ, քան որ տալիս է: Նոյնը կարելի է ասել և ծխախոտի, շերամի, մեղրի և ուրիշ մթերքների մասին:

Անդրկովկասի լեռնային բարձրագիւր մասերում, որոնք գտնւում են 6,000—10,000 ոտնաչափ ծովի մակերեսիցից բարձր, մեծ աջողութեամբ կարող է զարգանալ անասնապահութիւնը:

Այդտեղ ներկայումս սկսել է զարգանալ չվեյցարական պանրի պատրաստութիւնը, որ, սակայն, զբաւել է մի շատ աննշան մասը այն տարածութեան, որտեղ ապագայում կարող է ծաղկել կաթնատնտեսութիւնը նոյնպէս, ինչպէս այդ տեղի ունի, օրինակ, Շվեյցարիայում և Տիրօլում: Մեր ալպեան արօտները տալիս են նոյնպիսի անդարար և առողջ բուսականութիւն, ինչպէս չվեյցարական ալպերը: Կաթը մաքուր է և ունի անուշ համ, նրանց պատրաստած պանիրը նոյնպէս համեղ է, ինչպէս բուն չվեյցարականը: Կովասեան պանիրները լաւ ընդունելութիւն են գտնում Մոսկուայի և Պետերբուրգի վաճառանոցներում: Սակայն Անդրկովկասը ներկայումս պատրաստում է շատ քիչ չվեյցարական պանիր, ընդամենը 20,000 փութ: Մինչդեռ մեր երկրի ալպերը շատ ընդարձակ են և պանրի այդ քանակութիւնը կարելի էր աւելացնել ժամանակով նոյնիսկ տասն անգամ: Արդարև Անդրկովկասում կայ մինչև 6 միլիօն դեհեատին հող, որտեղ անասնապահութիւնը կարող է զարգանալ: Եթէ այդ վեց միլիօնից միայն հաշուենք մէկ միլիօն այնպիսի հող, որտեղ կարելի է պատրաստել չվեյցարական պանիր, մենք կը տեսնենք, որ իսկապէս կարող ենք կաթնատնտեսութեան այդ ճիւղը զարգացնել ընդարձակ կերպով և արդիւնաբերել մի քանի հարիւր հազար փութ չվեյցարական պանիր: Այդպէս և միւս ճիւղերում:

Անցնենք մեր հանքային հարստութեան: Մեր երկրը միայն վերջին ժամանակներն սկսեց ցոյց տալ հանքային հարուստութեան իր ոյժը: Այդ հարստութեան ամենանշանաւոր առարկան՝ նաւթը, օրինակ, մի երեսուն տարի առաջ, արդիւնաբերւում էր շատ աննշան քանակութեամբ, և այդ նաւթը սպառւում էր երկրի մէջ, ծառայելով իբրև կոպիտ վառելիք և իբրև կուպրանաւթ: Իսկ երբ սկսուեց նրա կանոնաւոր շահագործութիւնը, զինուած տեխնիկայի կատարելագործութիւններով, նաւթային արդիւնաբերութիւնը ստացաւ մի այնպիսի մեծ և ընդարձակ զարգացում, որի մասին երազել անգամ անկարելի էր: Ապշերոնեան թերակղզու շրջանը այժմ արդիւնաբերում է կէս միլիարդ փութից աւելի, մօտ 600,000 փութ նաւթ և օրէցօր ընդարձակում է իր արտաթորումը: Նաւթը մի գեղեցիկ օրինակ է, թէ ինչպէս կարող է մի երկրի մէջ ստեղծուել ընդարձակ արդիւնաբերութիւն, երբ միջոցներ են գտնուած շահագործելու հողի մէջ թաքնուած մեծ հարստութիւնը:

Լեռնային դեպարտամենտի հրատարակած Կովկասի հանքերի մասին մի յատուկ աշխատութիւն ցոյց է տալիս, որ մինչև այժմ յայտնագործուած են 2,058 կէտ, ուր կան զանազան

տեսակ հանքեր, որոնց համեմատական թիւը կարելի է դասաւորել հետեւեալ կերպով. գտնուած հանքեր.

Պղնձի	212	կէտերում
Նաւթի	210	»
Աղի	164	»
Արծաթ-արծիճի	145	»
Քարածուխի	134	»
Երկաթի	100	»
Մարգանցի	53	«
Ծծմբային կօլչեդանի	45	»
Ծծմբի	40	»
Տօրֆի	25	»
Գլաուբերեան աղի	21	«
Գրաֆիտի	18	»
Արսենիկի (զառիկ)	15	»
Ոսկու	13	»
Ցինկի	13	»
Օգօկերիտ (լեռնամոմ)	6	»
Կօբալտի	5	»
Մնդիկի	3	»
Մօլիբդէնի	3	»
Վիսմութի	1	»
Նիկկելի	1	»

Սա ցուցակի միայն մի մասն է։ Աւելացրէք դրան զանազան տեսակ քարերի և հողերի հանքերը, որոնք կարող են մեծ նշանակութիւն ունենալ իբրև շինութեան համար նիւթեր։ Այդ հանքային հարստութիւնների շարքում ներկայումս, անկասկած, ամենամեծ նշանակութիւն ունի իր քանակութեամբ նաւթը, որը դարձել է համաշխարհային առևտրի առարկայ է և զգալի կերպով ազդում է վաճառանոցի գների վրայ։ Միւս հանքերից շահագործւում են նշանաւոր քանակութեամբ՝ մարգանէց, քարածուխ, աղ և պղինձ։ Իսկ շատերի շահագործութիւնը դեռ նոր է սկսւում։ Բայց նրանց շահագործութեան լինելը արդէն դարձել է հերթական։

Անդրկովկասի զանազան անկիւններում դուր հանդիպում էք ներկայումս մարդկանց, որոնք սար ու ձոր են ընկել հանքեր որոնելու։ Եւ հետեանքը յաճախ գոհացուցիչ է։ Ամեն օր նոր և նոր հանքատեղեր են գտնւում։ Մեր հանքային հարստութիւնը, որքան պարզուել է մինչև այժմ արած ուսումնասիրութիւններից, աչքի է ընկնում իր բազմատեսակութեամբ։ Մնում է գտնել այնպիսի հանքատեղեր, որոնք նշանաւոր լինէին հանքի

որակութեամբ, երախների առատութեամբ: Բովազործութիւն և շահագործութիւն սկսելու համար անհրաժեշտ է, որ հանքի քանակութիւնը մեծ լինի և գործի ձեռնարկողները կարողանան պաշար ունենալ մի քանի տասնեակ տարիների համար:

Վերջին տարիները մեր հանքային հարստութեան վրա սկսեցին լուրջ ուշադրութիւն դարձնել արտասահմանեան ընկերակցութիւնները և լուրջ տեղեկութիւններ են ժողովում այդ հանքերի յատկութեան և նրանց շահագործելու պայմանները մասին: Արտասահմանեան ընկերակցութիւնները կարող են մեծ գին տալ մեր հանքերից մի քանիսին, նպատակ ունենալով իրանց ձեռքը ձգել արդիւնագործութեան ամբողջ ճիւղեր և հաստատել մինալիմաճառութիւն համաշխարհային շուկայում: Օրինակ, պը-դնձի ընկերութիւնների մի նշանաւոր մասը ներկայումս կազմում է մի խոշոր միութիւն, որ յայտնի է պղնձի սինդիկատ անունով և ձգտում է իր ձեռքը գցել երկրագնդի բոլոր մասերի պղնձի արդիւնագործութիւնը և առևտուրը: Մի այդպիսի սին-դիկատի համար, որ հարիւրաւոր միլիոնների դրամագլուխ է կենդրոնացրել իր ձեռքում, բաւական հեշտ է գնել աշխարհի այս ևւ այն ծայրում դանուռդ այն հանքերը, որոնք կարող են նշանաւոր լինել իրանց արդիւնքներով: Եթէ մեր մէջ բաւականաչափ զօրաւոր լինէր կազմակերպող ոգին և պատրաստ լինէին տեխնիքական ոյժեր, մենք կարող էինք ինքներս լուրջ ձեռնարկութիւններ սկսել և զարգացնել տեղական արդիւնագործութիւնը, ազատելով նրան մինալիմաճառութեան հաճոյքներից և բոսալի խաղերից:

Մենք մանրամասն կանգ չենք առնում մեր ներքի մի քանի ուրիշ խոշոր հարստութիւնների վրայ, ինչպէս են, օրինակ, անտառային, ձկնորսական նշանաւոր հարստութիւնները: Մեր անտառներն ընդունակ են մատակարարելու թանկագին տեսակի փայտեղէն՝ նուրբ շինուածքների համար, մինչդեռ այժմ մենք յաճախ ինքներս ենք փայտեղէն նիւթի մի մասը ներմուծում մեր երկիրը արտասահմանից: Մեր ձկնորսական արհեստը դանուռ է դեռ նահապետական վիճակի մէջ և ոչ մի խելացի միջոց գեռ չէ գործադրուած ձկնային հարստութիւնը մեծա-ցնելու նպատակով:

Այժմ մի քանի խօսք մեր երկրի անալիմաճործութեան և գործարանական կեանքի մասին: Տնայնագործութիւնը մեր երկրի ազգաբնակչութեան հին, մանր արհեստն է, որով նա ժառանգաբար ստացել է անցեալից: Այդ արհեստների թիւը կարելի է հաշուել մօտ յիսուն: Նրանց մէջ կան այնպիսիները, որոնք զարգանալ չեն կարող և մասնուած են անհետացման:

Բայց կան և այնպիսիները, որոնք կարող են զարգանալ և երկար ժամանակ զիմանալ մրցումի: Վերջապէս կան մանր արհեստներ, մեր երկրին անծանօթ, որոնց կարելի է մտցնել մեր երկրի մէջ և աշխատող տալ ազգաբնակչութեան ձեռքը աշխատանքի նոր միջոցներ:

Ինչ վերաբերում է գործարանական կեանքին, նա նոր է սկսում միայն զարգանալ: Գործարանական բանուորների թիւը մեր երկրում դեռ չէ հասնում նոյնիսկ 25,000 անձի և հազիւ կազմում է ընդհանուր ազգաբնակչութեան $\frac{1}{20}$ -ը: Եղած գործարաններում միջին թուով աշխատում են 18—20 բանուոր և արդիւնաբերում են մօտ 50,000 ռուբլու արդիւնք:

Բայց մեր երկիրը նպաստաւոր պայմաններ ունի արդիւնաբերութեան լայն զարգացման համար: Մենք ունենք առատ վառելիք և կարող ենք արդիւնաբերել առատ հում ցիւրքեր: Նաւթը կարողութիւն է տալիս մեր երկրին ունենալ էթան և մեծ քանակութեամբ վառելիք, որ արդիւնագործական կեանքի ամենախոշոր և էական պահանջներից մէկն է: Ժամանակով կ'աւելանայ և ելեքտրական ոյժի գործակցութիւնը, որ մեր երկրում կարող է մեծ զարգացում ունենալ: Ելեքտրական ոյժ զարգացնելու համար շատ նպաստաւոր են մեր լեռնային գետակները: Դրանց հոսանքից կարելի է օգտուել թէ գործաբաններ կառուցանելու մեր երկրի լեռնային մասերում և թէ ելեքտրական ոյժ առաջ բերելու կենսական շատ պահանջների համար:

Ուրեմն կայ վառելիք, կայ ոյժ, արտադրելու կարողութիւն, կան նաեւ բազմաթիւ գիւղատնտեսական, հանքային և ուրիշ հում նիւթեր մշակութեան համար: Մենք է օգտուել այդ եղածից և միջոցներ որոնել երկրի քնած ոյժերն արթնացնելու և շարժման մէջ դնելու:

Եթէ պատերազմի համար հարկաւոր է կանոնաւոր և սխառեմով կատարուած զինաշարժ, նոյնը աւելի մեծ չափով և աւելի բազադրեալ կերպով պէտք է կատարել՝ պատերազմելու ժողովրդական ազքատութեան դէմ և նրա ձեռքը տալու իր հարուստ հայրենիքի ժառանգութիւնը: Այն ժամանակ կը վերանայ այն անհետեւ և տխուր փաստը, որին մենք ներկայ ենք, այն է, որ մեծ և ճոխ հարստութիւնների երկրում, ոսկիներով չրջապատուած, ապրում է մի աղքատ և տղէտ ժողովուրդ:

Ա. ԲԱԼԱՆԹԱՐ